

Басюк Н.А., Тарнавська Н.П. Формування готовності майбутніх педагогів до встановлення гуманних стосунків з учнями // Гуманізація педагогічної взаємодії у творчості Василя Сухомлинського: зб. Наук. праць / за заг. Ред. М.В. Левківського. – Житомир, Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2-13. – С. 50-53 [206 с.].

Наталія Басюк,

*доцент кафедри дошкільної
освіти і педагогічних інновацій*

Наталія Тарнавська,

*доцент кафедри дошкільної
освіти і педагогічних інновацій*

Формування готовності майбутніх педагогів до встановлення гуманних стосунків з учнями

Гуманістичні традиції в педагогічній науці існують давно (Я.А. Коменський, М. Монтессорі, Й.Г. Песталоцці, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Ф. Фребель,). Однак масова школа завжди потерпала від авторитаризму, від відсутності реальних гуманістичних стосунків між педагогами й учнями. Пересічний учитель, який на теоретичному рівні виступає за необхідність гуманізації, інколи навіть не підозрює, що його дії є безпосереднім втіленням авторитарної парадигми виховання.

Слово «гуманізм» латинського походження й означає «людський, людяний», тобто повагу до людини, віру в її сили та можливості, інтерес до її внутрішнього світу. У педагогіці поняття «гуманізм» трактують як вироблення переконань, всебічне задоволення здорових потреб та інтересів людини, розвиток її духовних і фізичних сил [1]. Абстрактний гуманізм закликає до всепрощення і непротиборства злу. В. Сухомлинський вважав, що це все одно, що аморальність і безпринциповість. «Ми, вчителі, - писав він, - повинні розвивати в своїх колективах педагогічну етику, утверджувати гуманні засади як найважливішу рису педагогічної культури кожного вчителя» [3, с. 235.].

Гуманність – це особистісна якість, зміст якої обумовлений принципами гуманізму. У сучасному педагогічному словнику Є. Рапацевича «гуманність» - це зумовлена моральними нормами і цінностями система установок особистості на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту), яка представлена у свідомості переживаннями співчуття і співрадування і реалізується у спілкуванні та діяльності в актах співдії, співучасті, допомоги. В. Сухомлинський розглядав гуманність як комплекс позитивних моральних якостей людини, які проявляються у ставленні до людей, їхніх вчинків, мотивів доброти до навколишнього середовища, характеру їхніх потреб, бажань. Гуманність формується на основі доброзичливого ставлення людини до оточуючих. Ставши глибоко усвідомленим, стійким, почуття перетворюється в особистісну якість.

Гуманному ставленню людини до інших властиві такі риси:

- повага до людини, визнання її інтересів, потреб, ставлення до людини як найбільшої цінності;
- постійна спрямованість уваги на людину і співчуття їй;
- орієнтація насамперед на позитивне в людях, активне і творче утвердження в іншому віри в можливість удосконалення своєї особистості;
- ініціатива і мужність в боротьбі з анти суспільними, егоїстичними, руйнівними формами поведінки іншого;
- задоволення від безкорисливої турботи про людей.

Основу гуманістичного виховання складають загальнолюдські цінності, до яких відносять добро, людяність, працелюбність, альтруїзм, відповідальність, толерантність, справедливість, взаємодопомогу, милосердя та ін.

До найбільш поширених помилок педагогів, що не сприяють створенню гуманістичних стосунків з учнями, В. Симиченко [2, с. 123] віднесла такі:

а) використання неправомірних узагальнень, що принижують гідність дитини і до того ж явно несправедливі («ти ніколи нічого не можеш зробити як слід»);

б) захоплення прийомами, які викликають у дитини опір, психологічний захист (накази, нудні настанови, необґрунтовані звинувачення);

в) постійні розбіжності між вербальним і невербальними компонентами спілкування, їх постійна неузгодженість або навіть протилежність, унаслідок чого дитина дезорієнтована в тому, як ставиться до неї вчитель і чого він вимагає;

г) учитель найчастіше не готовий діяти в ситуаціях емоційного напруження, долати власні психологічні захисти, прагне швидко перервати це напруження шляхом примушування партнера по спілкуванню (блокування його активності, відмова в контакті тощо);

д) згідно з соціальними очікуваннями в суспільстві функціонує образ учителя-мазохіста (на всіх рівнях шкільного й суспільного життя декларується, що вчитель за все відповідає, має все терпіти). Тому в конкретного вчителя нерідко підсвідомо формується установка: отримати певну компенсацію або взяти реванш саме в міжособистісних стосунках з учнями;

е) учитель не вміє жити поточним моментом, звертаючись або в минуле (перелік і смакування образ), або в майбутнє (прогнозування життєвих невдач);

є) учитель не вміє обмежувати коло проблем, що підпадають під його компетенцію, розширює межі безпелаяційного втручання в життя дитини.

Ставлячи перед собою завдання виховати гуманну особистість, В. Сухомлинський радив педагогам продумано використовувати слово. Вчений порівнював слово вчителя з найтоншим і найгострішим

інструментом, яким учитель повинен уміло торкатися серця вихованця. Педагог, за висловом В. Сухомлинського, серцем торкається сердець своїх вихованців. Лише проявивши тактовність, учитель зможе проникнути в духовний світ дитини. Слово, на думку вченого, не повинно перетворюватися на батіг, що залишає рубці на дитячій душі. Слово – могутній борець за дитячу душу, і все залежить тільки від того, що саме лежить за промовленим педагогом словом. Як по-істинну мудро зазначав В. Сухомлинський, слово – це полководець, це музикант, який торкається струн людської душі і треба лише знати, до якої струни дитячої душі торкнутися, щоб вона зазвучала дивною музикою [3, с. 203].

Для мислячого вчителя учень – мікрокосм. Пізнаючи учня, вчитель пізнає себе, розкриває сутність людини. «Не страх і почуття вини, а любов і ствердження власних сил повинні лежати в основі педагогічного процесу», - вважав В. Сухомлинський [3, с. 125]. Якщо вчитель ставиться до учня з розумінням і любов'ю, то й учень буде прагнути заслужити любов і повагу.

Зважаючи на це, значну увагу в практиці підготовки майбутніх педагогів слід приділяти формуванню готовності до встановлення гуманних стосунків з учнями. Справжнім результатом професійного виховання має стати не вміння студентів красиво розмірковувати про гуманізм, а здатність ефективно втілювати відповідні принципи і положення у повсякденне життя. Головним результатом гуманного виховання майбутніх учителів є зміна їх стратегій і тактик діяльності під час розв'язування конкретних педагогічних проблем, ситуацій шкільного життя. На жаль, молодий вчитель, який приходить до школи, недостатньо озброєний відповідними знаннями та практичними вміннями, що б дозволило йому налагодити гармонійні стосунки з учнями й успішно реалізовувати принципи гуманного виховання.

У розв'язанні окресленої проблеми допоможе спецкурс «Теоретико-

практичні основи формування гуманних якостей майбутніх учителів початкових класів», який орієнтує студентів на особистість учня як базову цінність за будь-яких професійних подій. Він розрахований на 10 год. лекційних і 10 год. практичних занять. Спецкурс спрямований на розв'язання основних завдань:

1. Поглибити і систематизувати знання студентів про гуманні властивості та якості особистості: спілкування, альтруїзм, милосердя, емпатії, обов'язок; знання про механізми розуміння та оцінювання взаємин; знання основних принципів побудови взаємин.

2. Вчитися розуміти стан дитини, формувати вміння налаштовуватися на переживання іншого (емпатійні вміння), бути творцем радості іншого, самостійно визначати, хто і яку допомогу потребує, проектувати взаємини.

3. Формувати вміння давати гуманну оцінку вчинкам учнів, ситуації (правильно аналізувати і оцінювати гуманістичні ситуації), вчитися активно протидіяти поганій поведінці учнів, захищати гідність іншого, протистояти антигуманній поведінці, співпереживати іншим, бачити позитивне в людині.

4. Вчитися аналізувати власні педагогічні дії, відмовлятися від власної переваги на користь позитивних змін у дитині.

Поряд з традиційними методами і формами навчання на практичних заняттях спецкурсу передбачено використання інтерактивних методів: мозкової атаки, дерева рішень, моделювання життєвих ситуацій, групової роботи, методу «ПРЕС», методу «Карусель» та ін. Розігрування педагогічних ситуацій, тренувальні вправи, що мають виховну силу, розробка студентами проектів, участь у диспутах, дискусіях, залучення до практичної діяльності сприяє зростанню гуманності у майбутніх педагогів початкової школи, спостерігається перенесення відпрацьованих стратегій у практику шкільного життя.

Гуманістичні якості особистості педагога: доброта, щирість, чуйність, вміння співпереживати, знайти позитивне в людині –

безпосередньо впливають на моральні якості учнів. З огляду на це заняття спецкурсу спрямовані на систематичну цілеспрямовану роботу майбутніх педагогів початкової школи над собою, розвиток і вдосконалення моральних якостей власної особистості. Процес самовдосконалення передбачає формування якостей гуманної особистості, вміння спостерігати і розуміти учнів, уміння усвідомлювати і контролювати свій фізичний і психічний стан, регулювати свою поведінку, аналізувати педагогічні ситуації. Психолого-педагогічний тренінг, вправи на розвиток комунікативних навичок педагога, що складаються з вправ на розвиток перцептивних умінь, техніки інтонування мови та засобів «пристосування» у спілкуванні, заслуговують на широке використання.

Таким чином, внаслідок послідовного впровадження ідей гуманізму істотно змінився стиль поведінки і ставлення студентів. Це дає підстави зробити висновок про актуальність проведеної роботи і доцільність її впровадження у педагогічних навчальних закладах.

Список використаної літератури:

1. Педагогический словарь. В 2-т. – М.: Изд. Академии Пед. Наук, 1960. – Т. 1.
2. Симиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
3. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека // Избр. Произв.: В 5 т. – К.: Рад. Шк., 1979. – Т.2.